

YUMORNING KOMMUNIKATIV MAQSADI VA UNING AUDITORIYAGA TA'SIRI

*Urganch RANCH texnologiya universiteti Jahon tillari kafedrası Lingvistika
(ingliz tili) yo'nalishi magistranti*

Raximboyeva Iboxon Xudayor qizi

Abu Rayhan Beruniy nimdagi Urganch davlat universiteti

PhD.Nazarov Murodjon Maksudbekovich

Annotatsiya. Ushbu maqolada yumorning kommunikativ maqsadlari va uning auditoriyaga ko'rsatadigan kognitiv, emotsional hamda sotsial ta'siri ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Yumorning muloqot jarayonidagi pragmatik vazifalari, xususan, e'tiborni jalb qilish, psixologik muhitni yumshatish, ijtimoiy tanqidni ifodalash va ishontirish jarayonidagi o'rni yoritiladi. Tadqiqot natijalari yumorning kommunikatsiya samaradorligini oshiruvchi muhim til vositasi ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: yumor, kommunikativ maqsad, auditoriya, pragmatika, kognitiv ta'sir, emotsional ta'sir, sotsial ta'sir, mitigatsiya, satira, kinoya, identitet, persuasiv ta'sir, manipulyativ ta'sir, kulgi madaniyati, nutq jarayoni.

Annotation. This article analyzes the communicative purposes of humor and its cognitive, emotional and social impact on the audience based on scientific sources. The pragmatic functions of humor in the communication process are highlighted, in particular, its role in attracting attention, softening the psychological environment, expressing social criticism and persuasion. The results of the study show that humor is an important language tool that increases the effectiveness of communication.

Keywords: humor, communicative purpose, audience, pragmatics, cognitive impact, emotional impact, social impact, mitigation, satire, irony, identity, persuasive impact, manipulative impact, laughter culture, speech process.

***Аннотация.** В статье анализируются коммуникативные цели юмора и его когнитивное, эмоциональное и социальное воздействие на аудиторию на основе научных источников. Выделяются прагматические функции юмора в процессе коммуникации, в частности, его роль в привлечении внимания, смягчении психологической обстановки, выражении социальной критики и убеждении. Результаты исследования показывают, что юмор является важным языковым средством, повышающим эффективность коммуникации.*

***Ключевые слова:** юмор, коммуникативная цель, аудитория, прагматика, когнитивное воздействие, эмоциональное воздействие, социальное воздействие, смягчение, сатира, ирония, идентичность, убеждающее воздействие, манипулятивное воздействие, смеховая культура, речевой процесс.*

Kirish

Zamonaviy kommunikatsiyada yumor insonlar o'rtasidagi muloqotni faollashtirish, diqqatni jalb qilish, ijtimoiy jarayonlarni yengillashtirish va nutq samaradorligini oshirishda dolzarb hisoblanadi. Lingvistika, pragmatika va sotsial psixologiya sohalarida olib borilgan tadqiqotlar ma'lumotni esda qoldirish, ijtimoiy munosabatlarni boshqarish va auditoriyani ma'lum bir yo'nalishga ishontrish kabi muammolar o'zining turli sohalarida yechimlarini izlashni nazarda tutmoqda. Bugungi kunda yumorni o'rganishdan asosiy maqsad ushbu yuqorida bayon etilgan muammolarga yechim topish va ularni auditoriyaga ko'rsatadigan ta'sirining dolzarbliklarini yechishning vazifalarini ko'rsatib beradi.

Asosiy qism

Bizning fikrimizcha yumorning quyidagicha kommunikativ maqsadlari bo'ladi bular: – e'tiborni jalb qilish, emotsional muhit yaratish, nozik mavzularni yengillashtirish, ijtimoiy tanqid va aksilreaksiya vositasi, keyingisi esa shaxsiyatni namoyish etish va kommunikatsiyatani boshqarish kabilardir. Va bularni quyida izohlab o'tamiz.

1.

E'tiborni jalb qilish - Yumor muloqotda diqqatni jalb qilishning eng faol vositalaridan

biridir. Raskinning semantik mexanizmlar nazariyasiga ko'ra, har qanday hazil "skriptlar to'qnashuvi"ga asoslanadi, ya'ni kutilgan ma'no bilan real ma'no uyg'un kelmasligi natijasida kulgi yuzaga keladi¹. Bu kutilmaganlik effekti auditoriyaning diqqatini keskin faollashtiradi. Reklama va siyosiy nutqlarda yumorning eng ko'p qo'llanilish sababi ham aynan shudir.

2. Emotsional muhit yaratish - Yumor suhbatdoshlar orasida ijobiy kayfiyat shakllantiradi, psixologik masofani qisqartiradi. Martinning psixologik yo'nalishdagi tadqiqotlariga ko'ra, hazil insonning stressini kamaytiradi, ijtimoiy o'zaro ta'sirni osonlashtiradi². Bu jarayon suhbatning emotsional fonini yengillashtirib, muloqotni samarali qiladi.

3. Nozik mavzularni yengillashtirish - Nutq pragmatikasi nuqtayi nazaridan yumor ba'zan "yuzni saqlash" strategiyasi sifatida xizmat qiladi. Tanqid, e'tiroz yoki ogohlantirish kabi qiyin mazmundagi fikrlarni bevosita bildirish suhbatni keskinlashtirishi mumkin. Hazil orqali esa bu fikrlar yumshatilgan, ijtimoiy qabul qilinarli shaklda yetkaziladi³. Bu jarayon mitigatsiya deb yuritiladi.

4. Ijtimoiy tanqid va aksilreaksiya vositasi - Baxtinning "kulgi madaniyati" nazariyasida yumor jamiyatdagi ijtimoiy illatlarni yoritish va hukmron stereotiplarni tanqid qilish vositasi sifatida talqin etiladi⁴. Satira, grotesk va istehzo aynan shu vazifani bajaradi: jamiyatning kamchiliklarini kinoya orqali ochib beradi.

5. Shaxsiyatini namoyish etish va kommunikatsiyani boshqarish - Hazil insonning madaniy kelib chiqishi, bilim darajasi, ijtimoiy mavqeini bilvosita ifoda qiladi. Tilshunos To'ychiboev yumorni shaxsning "ijtimoiy o'zini taqdim etish" vositasi sifatida baholaydi⁵. Bu jarayon kommunikatsiyada rollarni belgilashga ham xizmat qiladi. Yumor muloqotda kuchli ahamiyatga ega vosita hisoblanib, u auditoriyaning fikrlashini, his-tuyg'ularini, ijtimoiy aloqa va biror bir qarorni qabul qilish davomida o'zining muhim va sezilarli ta'sirini ko'rsatadi. Qachonki yumor to'g'ri va o'rinli qo'llansagina u tinglovchini jalb qila oladi, ijtimoiy-siyosiy hayotda aloqalarni mustahkam qilishga o'z hissasini qo'shadi va nutqning samaradorligini

oshirishda yordam beradi. Quyida yumorning auditoriyaga qanday ta'sir ko'rsatishi haqida 5 ta muhim hisoblangan ta'sirlari yoritib beriladi.

1. Kognitiv ta'sir - Kognitiv psixologiya nuqtayi nazaridan yumor ma'lumotni xotirada uzoqroq saqlashga yordam beradi. Sulsning ikki bosqichli modeliga ko'ra, hazilni tushunish jarayoni tafakkurni faollashtiradi, natijada auditoriya xabarni chuqurroq qayta ishlaydi⁶. Shu sababli hazil bilan berilgan ma'lumot odatda ko'proq esda qoladi.

2. Emotsional ta'sir - Yumor auditoriyada ijobiy emotsiyalar uyg'otadi, hayajon darajasini tartibga soladi va suhbat jarayonini yanada yoqimli qiladi. Bu xabarning oson qabul qilinishini ta'minlaydi. Pedagogik jarayonlarda o'qituvchining hazil ishlatishi o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishi va faolligini oshirishi kuzatilgan⁷

3. Sotsial ta'sir - Yumor jamoani birlashtiradi, "biz" tuyg'usini shakllantiradi. Meyer yumorni kommunikatsiyada "ikki qirrali qilich" deb ataydi: u bir tomondan jamoani birlashtirsa, boshqa tomondan noto'g'ri ishlatilganda ixtilofga ham sabab bo'lishi mumkin⁸. Shuning uchun auditoriyaga mos hazil tanlash muhim.

4. Persuasiv (ishontiruvchi) ta'sir - Reklama, PR va siyosat sohalarida yumor auditoriyani ma'lum fikrga moyillik bilan yo'naltirishda qo'llanadi. Hazil xabarni agressiv bo'lmagan tarzda yetkazadi, shuning uchun qarshilik reaksiyasini kamaytiradi. Bu uni samarali targ'ibot vositasiga aylantiradi⁹.

5. Manipulyativ ta'sir - Yumorning salbiy qirralaridan biri — uning manipulyativ imkoniyatga egaligidir. Ba'zan hazil yordamida tanqid yashiriladi, ayblovlar yumshatiladi yoki auditoriya biror fikrga bilvosita yo'naltiriladi. Ziv buni "yumorning ikki tomonlama tabiati" sifatida talqin qiladi¹⁰.

Xulosa

O'tkazilgan nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, yumor kommunikativ jarayonning ko'p funksiyali vositasidir. U diqqatni jalb qiladi, suhbatdoshlar orasidagi psixologik masofani qisqartiradi, ijtimoiy jarayonlarni tartibga soladi va ma'lumotning esda qolish darajasini oshiradi. Yumorning auditoriyaga ta'siri kognitiv, emotsional va

sotsial darajalarda namoyon bo‘ladi. Shu bois yumorni to‘g‘ri va o‘rinli qo‘llash kommunikativ samaradorlikni sezilarli darajada kuchaytiradi. Biroq u noto‘g‘ri ishlatilganda tushunmovchilik yoki manipulyatsiyaga ham sabab bo‘lishi mumkin. Shunday ekan, yumorning mazmuni, vaziyati va auditoriyasini inobatga olgan holda uni ehtiyotkorlik bilan qo‘llash muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Attardo S.** Humor in Language. — Oxford: Oxford University Press, 1994. — 245 p.
2. **Baxtin M.** Tvorchestvo Fransua Rable i narodnaya kul'tura Srednevekov'ya i Renessansa. — M.: Iskusstvo, 1965. — 527 p.
3. **Brown P., Levinson S.** Politeness: Some Universals in Language Usage. — Cambridge: Cambridge University Press, 1987. — 345 p.
4. **Martin R. A.** The Psychology of Humor: An Integrative Approach. — Burlington: Elsevier, 2007. — 472 p.
5. **Meyer J.** Humor as a Double-Edged Sword: Four Functions of Humor in Communication // Communication Theory. — 2000. — Vol. 10, No. 3. — P. 310–331.
6. **Raskin V.** Semantic Mechanisms of Humor. — Dordrecht: Reidel, 1985. — 380 p.
7. **Suls J.** A Two-Stage Model for the Appreciation of Jokes and Cartoons // Cognitive Psychology. — 1972. — Vol. 3. — P. 321–345.
8. **To‘ychiboev B.** Til va nutq pragmatikasi. — Toshkent: Fan, 2013. — 210 b.
9. **Ziv A.** Personality and Sense of Humor. — N.Y.: Springer, 1984. — 295 p.
10. **Ziv A.** Teaching and Learning with Humor // Journal of Experimental Education. — 1988. — Vol. 57, No. 1. — P. 5–15.